

СИСТЕМА ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ

Поняття (у тому числі географічні) становлять основу знань будь-якої науки. Тому найважливішою умовою підвищення ефективності навчання, здобуття глибоких і міцних знань є посилення уваги до їх формування.

Проблема формування понять привертала увагу багатьох видатних педагогів, зокрема Я.А.Коменського, Й.Т.Песталоці, К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського. Вона була предметом дослідження А.В.Усової, Г.Е.Ковальнової, Г.Є.Уварової, С.В.Васильєва, О.М.Варакути та ін.

На жаль, далеко не всі вчені, методисти, вчителі розуміють, що формування понять – це спеціально організований психолого-педагогічний процес, на ефективність якого має безпосередній вплив ряд дидактичних умов. Однією із них є дотримання поетапності процесу формування понять.

На нашу думку, найдоцільніше під час формування географічних понять використовувати методику, запропоновану О. М. Варакутою [2].

Автор виділяє наступні етапи формування природничих понять: мотиваційна і змістова підготовка до засвоєння поняття; організація чуттєвого сприймання предметів і явищ природи, на основі яких формується поняття; організація розумової діяльності спрямованої на виділення істотних ознак поняття; узагальнення і словесне визначення суті поняття, позначення його відповідним терміном; введення сформованого поняття у систему географічних знань.

Досягнення мети кожного етапу забезпечується ще однією важливою дидактичною умовою – конструюванням системи пізнавальних завдань.

Пізнавальні завдання – це завдання, які призводять до набуття учнями нових знань про об'єкт, спосіб діяльності.

Вони забезпечують реалізацію пізнавальної, розвивальної і виховної функції навчання, зменшують питому вагу готової інформації, а також сприяють розширенню особистого досвіду творчої діяльності учня.

Можливості застосування системи пізнавальних завдань у практичній діяльності вчителя географії покажемо на прикладі формування поняття "річка".(Тема "Води суходолу. Річки." Загальна географія, 6 клас [3]).

На першому етапі формування поняття "річка" – "Мотиваційна і змістова підготовка до засвоєння поняття" – доцільно використати такі пізнавальні завдання.

1. Дайте відповіді на запитання:

(Актуалізація опорних знань учнів)

- Що таке гідросфера?
- Які складові частини водної оболонки Землі ви знаєте?
- Які водні об'єкти відносяться до вод суходолу?
- Які види роботи виконують текучі води суходолу?

Репродуктивну бесіду можна замінити іншим пізнавальним завданням. Наприклад:

1. Розв'яжіть кросворд. Це допоможе вам відновити знання, необхідні для з'ясування суті терміну, що утвориться у виділеному стовпчику.

Кросворд

1	т	в	е	<u>р</u>	д	и	й	
2	р	у	й	<u>н</u>	і	в	н	у
3	ш	т	у	<u>ч</u>	н	і		
		4	о	<u>к</u>	е	а	н	
5	в	о	д	<u>а</u>				

По горизонталі:

1. Стан, в якому перебуває вода при температурі нижче 0 °С.(Твердий)
2. Яку роботу виконує текуча вода? (Руйнівну)
3. Водойми поділяють на природні та...(штучні)

4. Основну частину гідросфери становить Світовий...(океан)

5. Найпоширеніший мінерал на Землі. (Вода)

Виконання цих пізнавальних завдань дозволяє вчителю з'ясувати рівень знань учнів про зміст термінів, якими необхідно буде оперувати в процесі формування нового поняття "річка".

На етапі "Організації чуттєвого сприймання предметів і явищ природи, на основі яких формується поняття", учні виконують наступні пізнавальні завдання.

1. Аналіз спостережень під час осінньої екскурсії

- Пригадайте назву річки, на якій ми були під час осінньої екскурсії.

- У якому напрямі протікає ця річка?

- По якій формі рельєфу тече річка?

- Яким чином можна визначити правий та лівий берег річки?

2. Користуючись фізичною картою України, назвіть найбільші річки, що протікають по території нашої держави.

3. Відгадайте про які ріки йдеться у загадках; знайдіть їх на карті.

Про що розкажуть мені дні

Дні про життя моє

Ти річку називай мені

На карті вона є.

(Дніпро)

Вже не люблю я цифру "п'ять"

Оцінка, скажу, – так собі.

Ти спробуй префікс ще додай.

Я річку загадав тобі.

(Прип'ять)

А де ж той календар тепер

Ви знаєте чи ні.

Розгнівався потік і стер

Народу того дні.

(Дністер)

Ці та інші завдання підвищують усвідомлене сприймання предметів і явищ природи, формують уявлення про річку, що є основою для продовження процесу пізнання під час формування поняття "річка".

На етапі "Організації розумової діяльності спрямованої на виділення істотних ознак поняття", вчитель пропонує учням виконати такі пізнавальні завдання.

1. Дайте відповіді на запитання.

(Частково-пошукова бесіда)

Яка із двох ознак є характерною для води у річці

1) перебуває у спокої 2) перебуває у русі.

- Про що свідчить цей рух води у річці? (Про те, що вода тече)

- Як можна назвати річку, враховуючи постійний рух води у ній? (водний потік)

- Як ви гадаєте ким, чи чим створений цей потік? (природою)

- Отже, яким є водний потік? (природним)

Це перша істотна ознака річки. Запишіть її до схеми.

Всі істотні ознаки річки учні в процесі їх виділення записують до схеми, яка буде в кінцевому результаті мати наступний вигляд:

РІЧКА

Природний Протікає по зниженнях Поглиблення форми має витік

водний потік форми рельєфу рельєфу спричинені і гирло

рухом води

3. Проаналізуйте картини "Гірський Прут", "Схід Сонця на Дніпрі" і дайте відповіді на запитання.

- Що зображено на кожній із картин? (річки)

- Порівняйте ці річки за характером течії, формою берегів.

- Чим зумовлені такі відмінні ознаки? (різними формами рельєфу)

- Який рельєф зображений на картині "Гірський Прут"? (гірський)

- Який рельєф зображений на картині "Схід сонця на Дніпрі"? (рівнинний)

- Яка ознака є спільною для обох річок? (Водний потік протікає по зниженнях у рельєфі, не залежно від його форми.)

Це наступна ознака поняття "річка".

4. Частково-пошукова бесіда.

(Актуалізація опорних знань з теми "Гідросфера – водна оболонка Землі")

- Яку роботу виконує вода? (Виступає як розчинник)
- А ще яку роботу? (Руйнівну)
- Що саме руйнує вода? (Гірські породи)
- За яких умов процес руйнування буде більшим? (Якщо швидкість води буде більшою)
- Яка швидкість води у річці на картині "Гірський Прут"? (Велика)
- Що відбувається з долиною, по якій протікає річка? (Поглиблюється)
- Чим саме зумовлене це поглиблення форми рельєфу? (Рухом води)

Отже, поглиблення форми рельєфу спричинені рухом води.

Це наступна істотна ознака річки.

5. Користуючись фізичною картою атласу України, виконайте наступні завдання.

- Покажіть на карті місце, де бере початок (витікає) р.Дністер; р. Пд. Буг; р.Горинь; р.Прут; р.

Іква.

- Як можна назвати це місце? (витоком)

- Покажіть на карті місце де впадає у інший водний об'єкт р.Дніпро; р.Припять; р.Дністер;

р.Десна.

- Визначте, у які саме водні об'єкти можуть впадати річки?(море, озеро, іншу річку)

Місце, де річка впадає в океан, море, озеро чи іншу річку називається гирлом.

- Чи кожна із цих річок має витік і гирло?

Отже, це ще одна істотна ознака річки.

Наступні пізнавальні завдання доцільно використати на четвертому етапі формування поняття:

"Узагальнення і словесне визначення суті поняття, позначення його відповідним терміном".

1. Серед перерахованих ознак підкресліть істотні ознаки річки.

- Рух води.
- Природний водний потік.
- Водний потік створений людиною.
- Протікає у зниженнях рельєфу.
- Поглиблення форми рельєфу спричинене рухом води.
- Має власну довжину, ширину, глибину.
- Має витік і гирло.

3. Користуючись схемою "Істотні ознаки річки", складеною на попередньому етапі:

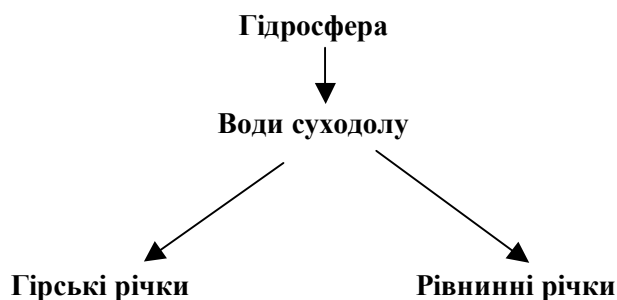
- назвіть істотні ознаки річки,
- Дайте повне визначення, що таке "річка".

(Річка – це природний водний потік, що протікає по зниженнях форми рельєфу, поглиблення якої спричинені рухом води; має витік та гирло.)

На п'ятому етапі "Введення сформованого поняття у систему географічних знань" відбувається оперування сформованим поняттям "річка". Учні виконують наступні пізнавальні завдання.

1. Встановіть зв'язки між термінами: рівнинні річки, гідросфера, річки, води суходолу, гірські річки. Покажіть їх у вигляді схеми, застосовуючи при цьому стрілки.

2. Складіть розповідь за схемою, дотримуючись вимог до зв'язного мовлення.

3. Користуючись фізичною картою України, назвіть річки, що впадають у Чорне море; Азовське море.

4. Проаналізуйте комплекс слайдів "Використання річок" і на основі здобутих знань зробіть висновок про використання річок у господарській діяльності людини.

Такі пізнавальні завдання допоможуть здійснити міжпонятійне узагальнення, яке полягає у введенні сформованого поняття "річка" у систему понять з теми "Гідросфера" та встановити зв'язки його з іншими елементами знань.

Отже, формування географічних понять – це складний, спеціально організований психолого-

педагогічний процес, на ефективність засвоєння змісту якого має безпосередній вплив ряд дидактичних умов, серед яких виділяється конструювання системи пізнавальних завдань.

Література

1. Варакута О.М. Пізнавальні завдання у формуванні природничих понять //Початкова школа. – 1999.- С.53-56.
2. Варакута О.М. Формування в учнів географічних понять// Географія та основи економіки в школі.- 2002.-№6.-с.28-31
3. Географія 5-11кл.: Програми для загальноосвітніх шкіл/ Л.Булава, Й.Гілецький, Т.Гільберг та ін.- К.:Шк.світ, 2001.-221с
4. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности.- М.: "Знание".- 1980.
5. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения.- М.: Педагогика, 1986.- 176с.

*Ірина Попович
наук. керівник – доц. М.Р. Питуляк*

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНІ ТЕРИТОРІЇ БУЧАЦЬКОГО РАЙОНУ ЯК ОБ'ЄКТИ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ

Рекреація – відновлення, відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі трудової, навчальної та побутової діяльності. Для здійснення рекреаційної діяльності необхідна наявність певного виду ресурсів, серед яких важливе значення посідають природні ресурси, зокрема природо-заповідні території.

Питання оцінювання рекреаційних комплексів і їх компонентів останні роки набуло певної актуальності. Йому присвячені наукові праці Н.С.Мироненка, І.Т.Твердохлебова, Л.І.Мухіної, М.С.Нудельмана, В.П.Чижової, В.С.Преображенського, Н.Ю.Недашківської, Л.П.Царика, Г.В.Чернюк та інші.

Природні рекреаційні ресурси є стратегічною категорією. Функціонування рекреаційної сфери в регіоні сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, розвитку форми обслуговування, благоустрою побуту населення, вирівнюванню економічного розвитку регіону, раціональному використанню природних ресурсів і охорони довкілля. Попри велике позитивне значення рекреаційної сфери для розвитку суспільства вона може також мати негативний вплив на навколишнє середовище. Рекреанти можуть не тільки стати жертвами забруднення довкілля, але часто виступають як причина такого забруднення.

Актуальність даної роботи витікає з проблем використання природних рекреаційних ресурсів, зокрема природо-заповідних територій Бучацького району як об'єктів для відпочинку та туризму.

Історія охорони природи на Бучаччині розпочалася з давню і бере свій початок з екологічних народних традицій, повір'їв які збереглися в українського народу і передавалися з покоління в покоління. У 1876 році було створене Галецьке товариство охорони тварин. Його діяльність поширювалася і на територію Бучацького району. Природоохоронними діями у перші половині ХХ століття займались Польське природоохоронне товариство, Польське товариство краєзнавства, Польський туристичний клуб. Проблема створення заповідників піднімалась Польським товариством природи імені Коперника. За часів панування Польщі на території Бучаччини створено заповідник природи імені Коперника. За часів панування Польщі на території Бучаччини створено заповідник "Дністровська стінка" та урочище у Золотому Потоці. Значна кількість природоохоронних об'єктів створено у повоєнний період. На початку 70-х. років були прийняті ряд заходів щодо покращення заповідної справи. На землі природоохоронного, оздоровчого та історико-культурного призначення припадає 10,5% земельного фонду Бучацького району. Цей показник вищий ніж в середньому по області (8,5%). Найвищий цей показник є у Миколаївській (90%), Космиринській (73,3%) Возилівській (73,3%), Скомороській (56,5%) сільських радах. Це пов'язано з фізико-географічними особливостями даних адміністративних одиниць. Всього в Бучацькому районі нараховується 33 пам'ятки природи, до яких належать рідкісні та унікальні об'єкти природи, невеликі за площею і навіть окремі природні утворення, що мають природно-історичну, природоохоронну, народногосподарську, наукову, естетичну чи іншу цінність. Найважливішим для туризму є район Придністров'я, де створено державний природний ландшафтний парк "Дністровський каньйон". Історія організації державного природного парку в межах Придністров'я починається з 1972 року, коли в місті Залішки відбулась перша міжобласна нарада з питання створення Дністровського державного парку в межах Івано-Франківської, Тернопільської та Хмельницької областей. 14 листопада 1977 року було прийнято рішення про створення Дністровського державного природного парку і поліпшення туризму в районі. Парк проіснував до листопада 1984 року. Згідно з новою класифікацією парк був переведений в Придністровський державний заказник місцевого значення. З метою збереження та раціонального використання в рекреаційних цілях унікального ландшафту